

Dorota Kaluża-Kopias
Uniwersytet Łódzki

MIGRACJE WEWNĘTRZNE W ŁODZI NA TLE WYBRANYCH, NAJWIĘKSZYCH MIAST W POLSCE

Abstrakt: W historii rozwoju wielkich miast migracje ludności odrywały kluczowe znaczenie. Hierarchiczny charakter przemieszczeń, zgodnie z którym miasta duże charakteryzowały się dodatnim saldem migracji w relacji do miast mniejszych, jak również obszarów wiejskich, istniał jeszcze do początku transformacji systemowej. Z dekady na dekadę udział napływu ludności na wieś, w stosunku do odpływu, wzrastał najszybciej w wielkich miastach.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie rozmiarów ruchu wędrownego ludności, w Łodzi na tle takich miast jak, Poznań, Warszawa i Wrocław.

W opracowaniu szczegółowej analizie został podany napływ i odpływ oraz saldo migracji w latach 2000-2008. Przedstawiono również strukturę demograficzną osób uczestniczących w migracjach.

Z przedstawionych w artykule danych wynika, iż w Łodzi od 2000 r. występuje ubytek migracyjny ludności o coraz większych rozmiarach i natężeniu. Z analizowanych miast tylko Warszawa charakteryzuje się tendencją wzrostową dodatnich sald migracji. Na skutek ruchu wędrownego wszystkie analizowane obszary miejskie „pozyskiwały” młodych migrantów (20-29 lat). W ostatniej dekadzie widoczny jest systematyczny wzrost liczby ludności przeprowadzającej się z wielkich miast na obszary wiejskie województwa, co jest wynikiem suburbanizacji.

Obserwując rozwój procesów społeczno-gospodarczych w Polsce po roku 1990 i przebieg ruchów migracyjnych, widoczny jest wpływ bodźców ekonomicznych na kierunki przemieszczeń ludności.

Słowa kluczowe: migracje, wielkie miasta, demografia

Wstęp

Wielkie miasta odgrywają znaczącą rolę w rozwoju demograficznym, społecznym i ekonomicznym kraju. W ciągu ubiegłego wieku liczba mieszkańców Wrocławia zwiększyła się o około jedną trzecią, Łodzi i Warszawy wzrosła prawie trzykrotnie, a Poznania pięciokrotnie (Gawryszewski, 2005).

Kluczowe znaczenie w rozwoju tych miast miały migracje ludności. W okresie po II Wojnie Światowej koncentracja inwestycji przemysłowych w dużych ośrodkach miejskich powodowała intensywny napływ niewykwalifikowanych pracowników z obszarów wiejskich do wielkich miast. Od połowy lat 1990. napływ ludności ze wsi do miast znacząco osłabł. Hierarchiczny charakter przemieszczeń, zgodnie z którym miasta duże charakteryzowały się dodatnim saldem migracji w relacji do miast mniejszych, jak również obszarów wiejskich, istniał jeszcze do początku transformacji systemowej. Z dekady na dekadę udział napływu ludności na wieś, w stosunku do odpływu, wzrastał najszybciej w wielkich miastach (wzrósł z 23% w latach 1960. do 39% na początku obecnej dekady – 2002 r.). Jest to w dużej mierze efektem suburbanizacji, związanej z lokowaniem inwestycji w dużych ośrodkach miejskich i obszarach je otaczających. Konsekwencją metropolizacji¹ działań gospodarczych jest selektywny napływ na te obszary kapitału ludzkiego (Korcelli, 2008). Ponadto, zamożniejsza ludność miast, szukająca bardziej komfortowych warunków do życia, osiedla się na terenach podmiejskich (tj. wiejskich, które utraciły już dawno swój rolniczy charakter).

Celem niniejszego opracowania było rozpoznanie prawidłowości ruchu wędrownego ludności w Łodzi na tle takich miast, jak Poznań, Warszawa i Wrocław. Miasto Kraków nie zostało uwzględnione w analizie z uwagi na brak danych odnośnie do kierunków przemieszczeń. Opracowanie to zostało ograniczone do migracji wewnętrznych. Przedstawiono w nim rozmiary i kierunki przemieszczeń w latach 2000–2008. Ze względu na zachowanie przejrzystości analizy, materiał statystyczny dotyczący migracji został zaprezentowany dla wybranych lat badanego okresu. Szczegółowej analizie został podany napływ i odpływ oraz efekty tych przemieszczeń (saldo migracji). Przedstawiono również strukturę demograficzną osób uczestniczących w migracjach. Do analizy wykorzystano niepublikowane informacje dotyczące przemieszczeń ludności udostępnione przez Departament Informacji Głównego Urzędu Statystycznego.

Rozmiary migracji wewnętrznych

Przyjrzyjmy się zatem, jak kształtował się ruch wędrowny w wybranych największych miastach w Polsce w pierwszej dekadzie XXI wieku.

Porównując ogólne rozmiary napływu w wybranych latach obecnego dziesięciolecia (tab. 1), zauważamy, że jego rozmiary w przypadku Łodzi uległy zmniejszeniu.

¹ Metropolizacja oznacza, iż mamy do czynienia z dekoncentracją aglomeracji miejskiej, tj. rozwojem przestrzennym aglomeracji poprzez wzrost przemieszczeń ludności na obszary okalające wyraźnie zaznaczone centrum miejskie.

Tendencja ta nie dotyczyła trzech pozostałych wielkich miast, w których mieliśmy do czynienia z wahaniami rozmiarów napływu.

Analiza procesu migracyjnego na podstawie bezwzględnej liczby przemieszczeń może być często myląca i nie nadaje się do oceny porównawczej. W celu określenia kierunku zachodzących zmian i dokonania porównań natężenia ruchu wędrownego w wybranych wielkich miastach obliczone zostały współczynniki natężenia napływu migracyjnego. Odnosząc liczbę ludności napływowej do poziomu ogólnego zaludnienia poszczególnych miast, można zauważyć (tab. 1), że w 2000 r. największa intensywność napływu występowała w Łodzi (21,9%), następnie w Warszawie (20,9%), Poznaniu (20,1%) i Wrocławiu (18, %). W 2008 r. częstość napływu do Łodzi zmalała do około 16 osób na 1000 ludności, co dawało miastu ostatnią pozycję, biorąc pod uwagę natężenie napływu. Warszawa, jako jedyne z analizowanych miast, charakteryzowała się napływem ludności przekraczającym 20 osób na 1000 mieszkańców stolicy (w 2008 r.).

Podobnie jak liczba rejestrowanych faktów napływu, również i odpływ migracyjny w przypadku Poznania, Warszawy i Wrocławia charakteryzował się w latach 2000–2008 wahaniami. W Łodzi rozmiary odpływu wskazywały tendencję malejącą. W początkowym roku analizy (2000 r.) intensywność odpływu największe rozmiary przyjmowała w Łodzi (22,6%), najmniejsze zaś we Wrocławiu (17,5%). Po ośmiu latach (2008 r.) najwięcej osób opuszczało Poznań (23,1%), a w pozostałych trzech miastach natężenie odpływu mieszkańców kształtowało się na poziomie około 18 osób na 1000 ludności.

Efektom opisanych zmian napływu i odpływu ludności były różne w poszczególnych województwach salda migracji. Warto zaznaczyć, iż status stolicy województwa nie zapewniał dodatniego bilansu migracji w Łodzi i w Poznaniu.

Odmienny obraz migracji kreśliły dane w przypadku dwóch pozostałych miast – Warszawy i Wrocławia. W sumie w ciągu dziewięciu lat, w wyniku migracji Łódź straciła 9751 mieszkańców, Poznań 14561, natomiast Warszawa i Wrocław zyskały odpowiednio: 50153 i 5659 ludności. Odnosząc wartości salda migracji do liczby mieszkańców poszczególnych miast, okazuje się, że największą intensywnością ubytku migracyjnego charakteryzował się Poznań (w 2008 r. 5,2%). Łódź, w 2008 r. w wyniku ruchu wędrownego traciła niespełna 2 osoby na 1000 mieszkańców (1,99%). Na drugim biegunie znalazła się Warszawa, która w obecnej dekadzie miała największe rozmiary natężenia dodatnich sald migracji. W 2008 r. na skutek przemieszczeń osiedlały się w mieście ponad 2 osoby na 1000 mieszkańców Warszawy.

Tabela 1

Napływ i odpływ wewnętrzny w wielkich miastach w latach 2000-2008

Kategoria	Rok	Łódź	Poznań	Warszawa	Wrocław
W liczbach bezwzględnych					
Napływ	2000	16340	11213	35750	11674
	2004	15019	12488	41442	13025
	2008	12227	9972	34949	11606
Odpływ	2000	16855	11559	32507	11094
	2004	16260	14530	33440	11733
	2008	13720	12872	31383	11577
Na 1000 ludności					
Napływ	2000	21,9	20,1	20,9	18,5
	2004	20,1	22,4	24,2	20,6
	2008	16,4	17,9	20,4	18,4
Odpływ	2000	22,6	20,7	19,0	17,5
	2004	21,8	26,1	19,6	18,6
	2008	18,4	23,1	18,4	18,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji Głównego Urzędu Statystycznego

Tabela 2

Saldo migracji wewnętrznych ludności w wielkich miastach w latach 2000, 2004, 2008

Rok	Łódź	Poznań	Warszawa	Wrocław
w liczbach bezwzględnych				
2000	-515	-346	3243	580
2004	-1123	-2054	6374	615
2008	-1493	-2900	3566	29
na 1000 ludności				
2000	-0,68	-0,62	1,89	0,91
2004	-1,50	-3,68	3,72	0,97
2008	-1,99	-5,20	2,08	0,04

Źródło: jak w tab. 1

Bez wątplenia na bilans przemieszczeń w wybranych wielkich miastach wpływ miała występująca w nich sytuacja społeczno-ekonomiczna. Przyjmując wartości sald migracji jako wyznacznik atrakcyjności migracyjnej², można stwierdzić w dużym uogólnieniu, że lepsza sytuacja społeczno-ekonomiczna miasta idzie w parze z jego atrakcyjnością migracyjną. Przyjmując wartość produktu krajowego brutto (*PKB*) jako wyznacznik poziomu rozwoju ekonomicznego miasta, widać, że w Łodzi w ostatniej dekadzie jego wartość była niższa niż w innych dużych miastach. W mieście w 2007 r., *PKB* w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosło 37,4 tys. zł. Było to znacznie mniej niż we Wrocławiu (45,6 tys. zł), nie mówiąc o Poznaniu (62,4 tys. zł) czy Warszawie. Jednak w przypadku Poznania, który spośród badanych miast pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego radzi sobie bardzo dobrze, w przypadku atrakcyjności migracyjnej wypadł słabiej od Łodzi. Autorzy raportu o wielkich miastach w Polsce³ zauważają, że Poznań, z jednej strony, dobrze radzi sobie z rozwojem gospodarczym, z drugiej zaś strony – jest miastem zamkniętym na przybyszów zewnątrz.

Zasięg przestrzenny migracji

Bezpośredni wpływ na zmiany w liczbie i strukturze mieszkańców wielkich miast mają migracje związane z przekroczeniem granic administracyjnych miasta. Przemieszczenia w obrębie gminy (dzielnicy) tego samego miasta nie mają wpływu na zmiany ogólnego zaludnienia jednostki, natomiast oddziałują na liczbę ludności poszczególnych gmin (dzielnic). Należałoby zaznaczyć, że w statystykach fakt migracji w granicach administracyjnych miasta jest rejestrowany dwukrotnie: zameldowanie na pobyt stały (napływ) oraz wymeldowanie z pobytu stałego (odpływ).

Mieszkańcy wielkich miast przemieszczali się głównie na niewielkie odległości (tab. 3). W latach 2000-2008 przemieszczenia wewnątrz obszarów miasta (gmin i dzielnic) stanowiły dominującą część przemieszczeń ludności we wszystkich analizowanych miastach. Przeprowadzki te stanowiły jednak mniejszy udział w odpływie niż w napływie. W badanym okresie największy udział przemieszczeń w ramach granic administracyjnych miasta charakteryzował Łódź, zaś najmniejszy Poznań. Jednak w ostatniej dekadzie można dostrzec tendencję spadkową udziału przemieszczeń w ramach gmin (dzielnic) tego samego miasta na rzecz przeprowadzek w obrębie innych obszarów województwa, w którym znajdowało się wielkie miasto. Ponadto hierarchia kierunków przemieszczeń kształtowała się odmiennie w przypadku osób przybywających do wielkiego miasta i je opuszczających.

² Dodatnie saldo migracji – region atrakcyjny do zamieszkania, ujemne saldo migracji – region nie atrakcyjny pod względem osiedleńczym

³ www.pwc.com/pl.

Tabela 3

Migracje w wielkich miastach według kierunków w latach 2000, 2004, 2008

Miasto	lata	Napływ						Odpływ					
		ogółem	A	z	ze	z	ze	ogółem	A	do	na	do	na
				miast	wsi	miast	wsi			miast	wieś	miast	wieś
				tego województwa		innego województwa				tego województwa		innego województwa	
Łódź	2000	100,0	77,1	7,4	6,3	6,0	3,2	100,0	74,7	6,8	9,2	7,1	2,2
	2004	100,0	73,8	8,9	6,6	7,6	3,1	100,0	68,2	8,6	12,5	7,9	2,8
	2008	100,0	70,6	9,2	7,3	8,9	3,9	100,0	62,9	9,1	16,6	7,8	3,5
Poznań	2000	100,0	55,5	15,1	10,2	15,6	3,6	100,0	53,8	15,8	22,2	6,5	1,7
	2004	100,0	52,2	15,0	10,2	18,0	4,6	100,0	44,9	14,8	32,3	6,2	1,9
	2008	100,0	49,7	15,7	12,1	17,7	4,7	100,0	38,5	15,1	37,8	6,5	2,1
Warszawa	2000	100,0	59,0	11,1	6,4	18,2	5,3	100,0	64,8	15,1	12,6	5,5	2,0
	2004	100,0	48,8	12,1	7,3	24,2	7,6	100,0	60,5	15,0	15,6	6,1	2,8
	2008	100,0	49,5	12,3	8,3	23,4	6,6	100,0	55,1	16,7	18,0	7,1	3,0
Wrocław	2000	100,0	59,9	13,4	6,8	14,7	5,1	100,0	63,1	7,6	14,3	10,4	4,6
	2004	100,0	51,3	16,0	9,4	17,4	6,0	100,0	56,9	6,5	21,6	10,7	4,2
	2008	100,0	49,6	14,8	11,2	18,5	5,8	100,0	49,7	8,7	27,5	9,6	4,4

A - do innych gmin/dzielnic tego samego miasta

Źródło: jak w tab. 1

Wśród osób decydujących się na przeprowadzkę do wielkiego miasta najliczniejszą grupę stanowili mieszkańcy miast leżących w innych województwach. Nieco mniejszy udział zajmowała ludność miast wchodzących w skład tego samego województwa, w granicach którego zlokalizowane było wielkie miasto. W przypadku obszarów wiejskich częściej mieliśmy do czynienia z napływem ludności ze wsi tego samego niż innego województwa. W Łodzi hierarchia kierunków przemieszczeń wyglądała inaczej niż w pozostałych trzech miastach. W mieście osiedlali się częściej mieszkańcy miast województwa łódzkiego niż osoby z miast spoza regionu.

W przypadku odpływu na drugim miejscu – po przemieszczeniach w ramach gmin (dzielnic) miasta – znalazły się przeprowadzki na obszary wiejskie położone w tym samym województwie. W ostatniej dekadzie wszystkie analizowane wielkie miasta na skutek migracji na obszary wiejskie traciły z roku na rok coraz więcej mieszkańców. Wskazywałoby to na zahamowanie procesów urbanizacyjnych w rozumieniu statystyczno-demograficznym, a nawet na ich regres⁴.

W rzeczywistości obserwowana od dłuższego czasu tendencja osiedlania się mieszkańców miast na terenach podmiejskich jest wynikiem po części zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych (m.in. zmian na rynku pracy), jak również urbanizacji tych terenów (tzw. suburbanizacji)⁵. Większość obszarów wiejskich, znajdujących się w zasięgu oddziaływania rozwijających się aglomeracji miejskich, w mniejszym bądź większym stopniu utraciła swój tradycyjny charakter wiejski, polegający na działalności rolniczej, mimo to ciągle posiadała administracyjny status regionu wiejskiego. Mieszkańców miast na te obszary przyciąga chęć poprawy warunków życia. Część z tych przemieszczeń stanowią zapewne migracje powrotne. Rogers szacuje, że około 20% osób w momencie osiągnięcia wieku emerytalnego powraca w pobliże enklaw krewnych i znajomych (Rogers 1990).

Wśród wielkich miasta widoczne są również różnice w hierarchii pozostałych kierunków odpływu. W przypadku Wrocławia częściej niż do miast regionu – jak to miało miejsce w pozostałych trzech miastach – mieszkańcy przeprowadzali się do miast spoza województwa. Na początku obecnej dekady taka sama sytuacja występowała w przypadku odpływu ludności z Łodzi, a w Warszawie częściej niż na obszary wiejskie regionu mieszkańcy stolicy przeprowadzali się do miast województwa mazowieckiego. Migracje na wieś innych województw stanowiły najmniejszy odsetek wśród analizowanych kierunków przemieszczeń we wszystkich miastach.

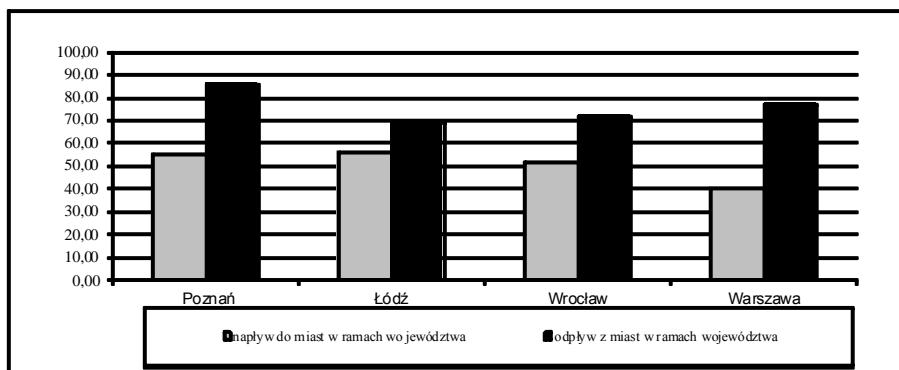
⁴ Suburbanizacja oznacza odpływ ludności miejskiej na tereny podmiejskie, które z formalnego punktu widzenia stanowią obszary wiejskie.

⁵ Mamy tu do czynienia z urbanizacją w rozumieniu socjologicznym, oznaczającą rozprzestrzenianie się miejskiego stylu życia.

W 2008 r. Warszawa spośród wielkich miast charakteryzowała się najmniejszym udziałem migrantów z terenu województwa (40,63% – zob. rys. 1). Sytuacja taka w dużej części wynika z roli miasta jako stolicy, która przyciąga ludność z całego kraju, a nie tylko z obszarów województwa mazowieckiego.

Rysunek 1

Udział migracji w ramach województwa w dużych miastach w 2008 r. (w %)

Źródło: jak w tab. 1

W przypadku Łodzi i Poznania udział w napływie przemieszczeń wewnątrz regionu był najwyższy wśród badanych miast (odpowiednio: 56,30% i 55,45% w 2008 r.). Świadczyć to może o słabo rozwiniętej funkcji metropolitalnej tych miast (Raźniak 2007).

Różnice w kierunkach odpływu między poszczególnymi miastami wynikają zapewne z odmiennej hierarchii kierunków napływu do nich. W przypadku Łodzi w ostatniej dekadzie występował najmniejszym udziałem migracji wewnątrzwojewódzkich w odpływie (69,29% w 2008 r.), co może być związane z migracją powrotną na tereny urodzenia i dzieciństwa ludności przybyłej do Łodzi spoza regionu łódzkiego w okresie silnej industrializacji lat 1960. i 1970.

Struktura migrantów według wieku

Prawdopodobieństwo zmiany miejsca zamieszkania jest ściśle związane z wiekiem. Rośnie ono, osiągając maksimum wśród osób w grupie wieku 20–29 lat,

a następnie zmniejsza się do późnej starości. Przyglądając się strukturze osób tworzących salda migracji według wieku w poszczególnych wielkich miastach (tab. 4), można zauważyć, że dominującą część migrantów stanowiły osoby w wieku 20–29 lat oraz 40–49.

Wielkie miasta były i są „magnesem” przyciągającym osoby młode. Mimo że w Łodzi i Poznaniu występował ubytek migracyjny ludności ogółem, to w latach 2000–2008 wszystkie cztery miasta charakteryzowały się dodatnim saldem migracji wśród osób między 20. a 29. rokiem życia. Największe bezwzględne rozmiary przyrostu migracyjnego osób młodych (20–29 lat) w całym badanym okresie występowały w Warszawie, natomiast najmniejsze dodatnie salda migracji wewnętrznych odnotowywano w Łodzi (tab. 4). Warszawa i Wrocław tylko dzięki dużej przewadze w napływie nad odpływem migracyjnym osób wieku 20–29 lat posiadały w badanym okresie dodatni bilans przemieszczeń wewnętrznych.

Przyrost migracyjny młodzieży (20–29 lat) w analizowanych ośrodkach miejskich wynika przynajmniej z kilku powodów; 1) wielkie miasta pełnią rolę ośrodków akademickich, ściągając na czas nauki młodych ludzi, którzy później w naturalny sposób „zakorzeniają” się w nich, znajdując życiowych partnerów i pracę, 2) często powodem zmiany miejsca zamieszkania jest zawarcie małżeństwa, 3) szybki rozwój sektora usług sprawia, że miasta te oferują lepsze od innych warunki do rozwoju kariery zawodowej.

W dodatnich saldach migracji w wielkich miastach dominowały osoby w wieku 25–29 lat. Jest to wiek, w którym większość młodzieży zakończyła już okres nauki i wkracza na rynek pracy. Na związek między intensywnością migracji a wielkością rynku pracy już na początku XX wieku wskazywał Stouffer (1972). Również wyniki *NSP'2002* dowiodły, że w rozważaniach dotyczących przyszłych planów migracyjnych, w regionach o stosunkowo najsłabszej sytuacji na rynku pracy, czynniki związane z pracą stanowiły główną przyczynę planowanej przeprowadzki. Patrząc na sytuację na rynku pracy w analizowanych miastach z punktu widzenia potencjalnych migrantów, wysokie płace i niska stopa bezrobocia dają możliwość poprawy statusu materialnego – a zatem zwiększają atrakcyjność osiedleńczą aglomeracji. Na tle badanych miast Łódź w 2008 r. była jedynym, w którym przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw nie przekraczało 3 tys. zł. Najwyższymi zarobkami charakteryzowała się Warszawa. Kolejne pozycje zajmował Poznań i Wrocław. W przypadku analizowanych miast poziom bezrobocia od początku obecnej dekady kształtował się poniżej jego średnich, ogólnopolskich rozmiarów.

Tabela 4

Saldo migracji wewnętrznych według wieku ludności w wielkich miastach w latach
2000, 2004, 2008 (w wartościach bezwzględnych)

Wiek	Łódź			Poznań			Warszawa			Wrocław		
	Lata											
	2000	2004	2008	2000	2004	2008	2000	2004	2008	2000	2004	2008
0 – 4	-52	-194	-267	-168	-251	-513	161	430	-327	-78	102	98
5 – 9	-64	-98	-159	-91	-286	-372	12	117	-166	-47	-33	-148
10 – 14	-92	-97	-133	-73	-244	-220	-21	-28	-106	-36	-84	-128
15 – 19	-49	-48	-74	1	-202	-183	109	131	47	119	-70	-95
20 – 24	291	161	200	473	288	206	1172	1591	1096	380	515	344
25 – 29	269	252	220	512	748	363	2407	4735	2996	652	1218	926
30 – 34	-40	-112	-210	-71	-266	-543	771	2503	1446	70	330	95
35 – 39	-68	-135	-248	-120	-323	-369	71	419	165	-54	-104	-202
40 – 44	-117	-171	-160	-138	-276	-241	-94	-131	-140	-46	-115	-159
45 – 49	-138	-155	-114	-187	-275	-224	-274	-294	-165	-88	-104	-137
50 – 54	-177	-238	-145	-187	-300	-218	-285	-457	-286	-99	-120	-156
55 – 59	-81	-173	-171	-92	-282	-213	-201	-380	-398	-64	-155	-149
60 – 64	-80	-66	-94	-58	-123	-174	-226	-269	-249	-43	-34	-104
65 – 69	-43	-51	-35	-31	-100	-77	-184	-205	-110	-32	-25	-54
70 – 74	-38	-31	-41	-48	-53	-47	-60	-105	-99	-34	-23	-19
75 – 79	-22	-26	-22	-15	-53	-34	-56	-59	-78	-30	-8	-51
80 – 84	-7	-38	-25	-26	-42	-14	-25	-11	-35	9	-1	-29
85 lat i więcej	-7	-21	-15	-27	-2	-27	-34	15	-25	1	3	-3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji Głównego Urzędu Statystycznego

Problem bezrobocia w dużym stopniu dotknął objęte kryzysem miasta przemysłowe, m.in. Łódź. W porównaniu z Warszawą, Poznaniem i Wrocławiem, Łódź do roku 2008 charakteryzowała się wyższym poziomem bezrobocia (6,8% w 2008 r.). W 2008 r. najłatwiej o pracę było w Poznaniu i Warszawie, gdzie stopa bezrobocia nie przekraczała 2%, natomiast we Wrocławiu wynosiła ona nieco ponad 3%⁶. Biorąc pod uwagę sytuację na rynku pracy w poszczególnych miastach i zestawiając ją

⁶ www.stat.gov.pl.

z saldami migracji dla osób w wieku 20–29 lat jako wyznacznikiem „atrakcyjności migracyjnej”, widać, że wysoki poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego z reguły podnosi atrakcyjność migracyjną miasta. Potwierdzeniem dla tych wniosków jest wysoka wartość współczynników korelacji rang Spearmana między saldem migracji dla osób w wieku 20–29 lat a stopą bezrobocia rejestrowanego i średnim miesięcznym wynagrodzeniem, wynosząca odpowiednio $R = \text{minus } 0,84$ i $0,86$.

Należy zwrócić również uwagę na stosunkowo duże ubytki ludności w wieku 40–59 lat, które występowały w przypadku analizowanych miast. Biorąc pod uwagę kierunki przemieszczeń omówione w punkcie 3. niniejszego opracowania oraz wcześniejsze badania (Grochowski, 2004), można założyć, że osoby w średnim wieku (40–59 lat) stanowią grupę zamożnych obywateli przemieszczających się na przedmieścia w poszukiwaniu korzystniejszych warunków mieszkaniowych i bardziej przyjaznego środowiska naturalnego, co prowadzi do suburbanizacji.

Równie liczną subpopulację uczestniczącą w migracjach stanowiły najmłodsze roczniki (0–4 i 5–14 lat). Wysoki udział dzieci w ruchu wędrownym związany jest z migracją rodzinną. Jest rzeczą naturalną, że – wówczas gdy w migracji biorą udział osoby (małżeństwa) posiadające dzieci – mamy do czynienia z przeprowadzką całej rodziny. Badania migracji dowodzą, że fazie budowy i pierwszych latach rozwoju rodziny towarzyszy wyższa skłonność do zmiany miejsca zamieszkania (Strzelecki 1989). W ostatniej dekadzie, w Warszawie i Wrocławiu na ogół mieliśmy do czynienia z przyrostem migracyjnym w grupie dzieci, natomiast Poznań i Łódź charakteryzowały się ubytkiem dzieci do 14. roku życia w wyniku ruchu wędrownego.

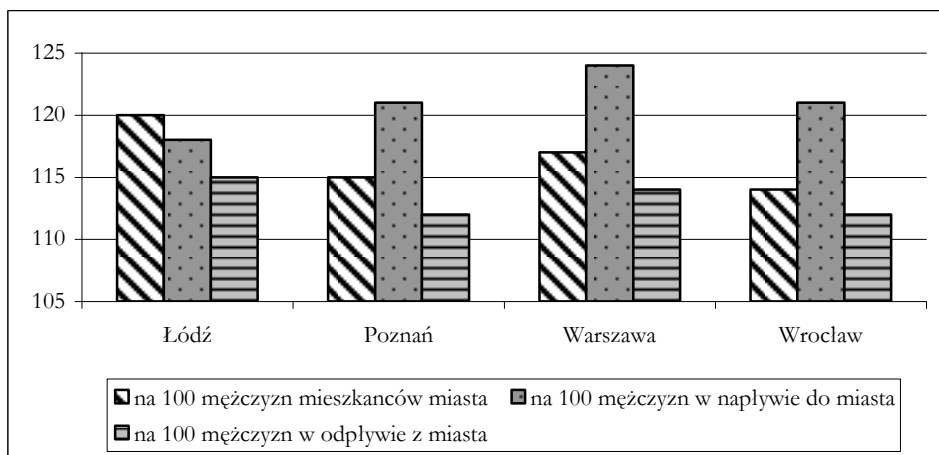
Wśród osób po 60. roku życia rozmiary migracji były najmniejsze. W pierwszej dekadzie obecnego stulecia przewaga odpływu seniorów nad ich napływem charakteryzowała wszystkie wielkie miasta. W miarę przechodzenia do coraz starszych grup wieku rozmiary ubytku migracyjnego malały, a w przypadku najstarszych seniorów, którzy ukończyli 85. rok życia, w niektórych latach badanego okresu, Warszawę i Wrocław charakteryzował dodatni bilans przemieszczeń. Odwołując się do wzorców migracji osób starszych (Kałuża 2006), które różnią się w zależności od wieku seniorów, można przypuszczać, że w przypadku subpopulacji najstarszych seniorów mamy do czynienia z migracją wymuszoną. Zaawansowany wiek powoduje wzrost niepełnosprawności, która utrudnia wykonywanie codziennych prac domowych. Sytuacja ta często łączy się z wdowieństwem. Okoliczności te mogą prowadzić do przemieszczenia się najstarszych seniorów w pobliże miejsca zamieszkania swoich dzieci, które emigrowały wcześniej do miast.

Struktura migrantów według płci

W 2008 r. w Polsce współczynnik feminizacji, czyli liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn, wyniósł 107. Na obszarach miejskich liczebna przewaga kobiet była jeszcze większa. Na 100 mężczyzn w mieście przypadało 111 pań. W przypadku ludności miejskiej, populacje wielkich miast były najbardziej sfeminizowane. W ostatnim roku analizy (2008 r.) wartość współczynnika feminizacji wahała się od 114 we Wrocławiu do 120 w Łodzi (rys. 2). Wpływ na kształtowanie się struktury ludności według płci ma przynajmniej kilka czynników; 1) stale występująca przewaga urodzeń płci męskiej nad żeńską, 2) większa częstość zgonów wśród mężczyzn niż kobiet, 3) migracje uwarunkowane procesami społeczno-gospodarczymi, które powodują, że jedne regiony częściej przyciągają kobiety, inne zaś mężczyzn.

Rysunek 2

Liczba kobiet w przeliczeniu na 100 mężczyzn w wielkich miastach w 2008 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych udostępnionych przez Departament Informacji Głównego Urzędu Statystycznego oraz informacji zawartych w *Roczniku Demograficznym 2009*

Istniejąca nadwyżka liczby kobiet w ogólnej liczbie ludności przełożyła się na większy udział tej płci w przemieszczeniach migracyjnych. Analizując migracje w wielkich miastach ze względu na płeć, można stwierdzić, że zarówno w napływie, jak i w odpływie udział kobiet w ruchu wędrownym był wyższy od udziału mężczyzn. Wśród ogółu migrantów w 2008 r. współczynnik feminizacji kształtował się od 118 w Łodzi do 124 w Warszawie w napływie, zaś w odpływie od 112 w Pozna-

niu i Wrocławiu do 115 w Łodzi. W latach 2000-2008 we wszystkich analizowanych jednostkach udział kobiet w napływie systematycznie wzrastał, a w odpływie sytuacja taka miała miejsce tylko w przypadku Łodzi. W pozostałych miastach proporcje liczby kobiet i mężczyzn w odpływie utrzymywały się na względnie stałym poziomie. Biorąc pod uwagę kierunki napływu (tab. 5), w Łodzi i w Poznaniu największa przewaga kobiet nad mężczyznami wystąpiła w napływie spoza województwa (w Łodzi ze wsi innych województw, w Poznaniu z miast innych województw), natomiast w przypadku Warszawy i Wrocławia kobiety stanowiły największy odsetek wśród przybyszów z terenów województwa, w którym znajdowało się miasto (w Warszawie z obszarów wiejskich województwa, natomiast we Wrocławiu z miast województwa). W przypadku odpływu przewaga liczebna kobiet była mniejsza, a w niektórych latach sporadycznie występował wyższy udział mężczyzn niż kobiet w poszczególnych kierunkach odpływu. Taka sytuacja występowała w odpływie na wieś województwa w przypadku Łodzi i we Wrocławiu. Natomiast w Warszawie w odpływie na wieś innych województw, w ostatniej dekadzie systematycznie widoczny był wyższy udział mężczyzn.

Tabela 5

Udział kobiet w migracjach wewnętrznych w wielkich miastach w latach 200, 2004, 2008 (w %)

Miasto	rok	Napływ						Odpływ					
		ogółem	z innych gmin/dzielnicy tego samego miasta	z miast		z wsi		ogółem	do innych gmin/dzielnicy tego samego miasta	do miast		na wieś	
				tego samego województwa		innego województwa				tego samego województwa		innego województwa	
				tego samego województwa	innego województwa	tego samego województwa	innego województwa						
Łódź	2000	53,5	53,1	55,0	54,2	53,8	56,6	52,6	53,1	50,0	49,9	53,3	51,6
	2004	53,9	53,4	53,8	56,5	54,2	58,3	53,0	53,4	51,3	51,3	54,3	52,0
	2008	54,2	53,9	53,1	58,6	52,8	56,8	53,6	53,9	51,6	53,2	55,9	50,5
Poznań	2000	54,0	51,8	56,3	54,8	58,4	56,8	52,1	51,8	51,4	52,1	56,2	50,8
	2004	54,3	53,7	54,6	55,3	55,9	52,4	52,8	53,7	52,4	51,8	52,4	54,6
	2008	54,9	53,5	55,5	55,1	57,8	57,3	52,8	53,5	52,4	52,3	52,6	52,7
Warszawa	2000	54,8	53,9	55,5	58,1	55,6	55,9	53,0	53,9	52,3	50,2	52,2	47,5
	2004	55,4	54,3	57,9	59,0	56,0	57,5	52,6	53,3	51,3	50,2	50,0	46,2
	2008	55,7	54,1	57,0	59,6	55,1	58,5	53,3	54,1	52,8	52,3	52,1	49,8
Wrocław	2000	53,5	52,9	55,2	53,3	54,3	54,2	52,4	52,9	51,3	49,9	53,4	51,5
	2004	54,3	52,6	56,2	58,8	54,4	55,9	51,9	52,6	50,7	50,6	52,5	50,1
	2008	54,8	53,2	56,5	58,2	54,8	57,5	52,9	53,2	53,3	52,7	52,3	51,7

Źródło: jak w tab. 1

Przyglądając się efektom ruchu wędrowskiego (saldo migracji) można zauważyć, że w przypadku Łodzi i Poznania mieliśmy do czynienia z większym ubytkiem mężczyzn niż kobiet. Odmierna sytuacja wystąpiła w dwóch pozostałych miastach (Warszawie i Wrocławiu), które miały dodatni bilans przemieszczeń (tab. 6 i 7).

Tabela 6

Saldo migracji mężczyzn według wieku w wielkich miastach w latach 2000, 2004, 2008

Wiek	Łódź			Poznań		
	2000	2004	2008	2000	2004	2008
ogółem	-387	-716	-764	-383	-1152	-1578
0 - 4	-55	-98	-138	-102	-163	-274
5 - 9	-26	-59	-88	-46	-151	-189
10 - 14	-50	-55	-56	-46	-129	-115
15 - 19	-25	-24	-42	-18	-112	-97
20 - 24	51	38	70	132	63	45
25 - 29	98	65	97	181	312	155
30 - 34	-13	-49	-97	-50	-110	-276
35 - 39	-22	-73	-114	-48	-164	-193
40 - 44	-59	-98	-89	-69	-131	-130
45 - 49	-65	-87	-61	-86	-132	-126
50 - 54	-79	-108	-71	-92	-146	-126
55 - 59	-47	-87	-85	-50	-132	-95
60 - 64	-45	-32	-38	-28	-49	-80
65 - 69	-17	-30	-26	-29	-53	-39
70 - 74	-15	-12	-20	-17	-20	-14
75 - 79	-11	7	-2	-8	-24	-12
80 - 84	-1	-8	-7	0	-9	-5
85 +	-6	-6	3	-7	-2	-7
	Warszawa			Wrocław		
	2000	2004	2008	2000	2004	2008
ogółem	889	2510	915	141	315	-205
0 - 4	94	203	-153	-48	47	41
5 - 9	-5	32	-81	-42	-15	-80
10 - 14	-11	-26	-63	-27	-35	-70
15 - 19	48	32	-2	54	-50	-42
20 - 24	303	421	300	138	139	98

Migracje wewnętrzne w Łodzi na tle...

25 - 29	856	1582	1085	267	448	363
30 - 34	341	1114	606	53	168	30
35 - 39	23	222	59	-49	-50	-99
40 - 44	-75	-86	-67	-22	-67	-78
45 - 49	-149	-146	-90	-39	-44	-99
50 - 54	-135	-254	-155	-44	-60	-79
55 - 59	-120	-207	-181	-33	-87	-88
60 - 64	-124	-153	-151	-25	-19	-46
65 - 69	-91	-102	-63	-13	-27	-26
70 - 74	-23	-66	-59	-16	-19	-12
75 - 79	-31	-33	-40	-5	-9	-10
80 - 84	-10	-19	-20	-2	-2	-10
85 +	-2	-4	-10	-6	-3	2

Źródło: jak w tab. 1

Tabela 7

Saldo migracji kobiet według wieku w wielkich miastach w latach 2000, 2004, 2008

Wiek	Łódź			Poznań		
	2000	2004	2008	2000	2004	2008
ogółem	-128	-525	-729	37	-890	-1322
0 - 4	3	-96	-129	-66	-88	-239
5 - 9	-38	-39	-71	-45	-135	-183
10 - 14	-42	-42	-77	-27	-115	-105
15 - 19	-24	-24	-32	19	-90	-86
20 - 24	240	123	130	341	225	161
25 - 29	171	187	123	331	436	208
30 - 34	-27	-63	-113	-21	-156	-267
35 - 39	-46	-62	-134	-72	-159	-176
40 - 44	-58	-73	-71	-69	-145	-111
45 - 49	-73	-68	-53	-101	-143	-98
50 - 54	-98	-130	-74	-95	-154	-92
55 - 59	-34	-86	-86	-42	-150	-118
60 - 64	-35	-34	-56	-30	-74	-94
65 - 69	-26	-21	-9	-2	-47	-38
70 - 74	-23	-19	-21	-31	-33	-33
75 - 79	-11	-33	-20	-7	-29	-22

80 - 84	-6	-30	-18	-26	-33	-9
85 +	-1	-15	-18	-20	0	-20
	Warszawa			Wrocław		
	2000	2004	2008	2000	2004	2008
ogółem	2354	5492	2651	439	977	234
0 - 4	67	227	-174	-30	55	57
5 - 9	17	85	-85	-5	-18	-68
10 - 14	-10	-2	-43	-9	-49	-58
15 - 19	61	99	49	65	-20	-53
20 - 24	869	1170	796	242	376	246
25 - 29	1551	3153	1911	385	770	563
30 - 34	430	1389	840	17	162	65
35 - 39	48	197	106	-5	-54	-103
40 - 44	-19	-45	-73	-24	-48	-81
45 - 49	-125	-148	-75	-49	-60	-38
50 - 54	-150	-203	-131	-55	-60	-77
55 - 59	-81	-173	-217	-31	-68	-61
60 - 64	-102	-116	-98	-18	-15	-58
65 - 69	-93	-103	-47	-19	2	-28
70 - 74	-37	-39	-40	-18	-4	-7
75 - 79	-25	-26	-38	-25	1	-41
80 - 84	-15	8	-15	11	1	-19
85 +	-32	19	-15	7	6	-5

Źródło: Źródło: jak w tab. 1

Można zatem stwierdzić, że zarówno dodatnie saldo migracji w Warszawie i we Wrocławiu, jak i ujemne w Łodzi i Poznaniu powodowały zwiększanie się stopnia feminizacji mieszkańców wielkich miast.

Należy zwrócić również uwagę, że w pojedynczych latach w Poznaniu (2000 r.) i we Wrocławiu (2008 r.) ujemne saldo migracji wystąpiło w przypadku mężczyzn, natomiast wśród kobiet przyjmowało dodatnie rozmiary. Sytuacja ta może zaprzeczać dominującej wśród nowożeńców, którzy nie wprowadzają się do odrębnego gospodarstwa domowego, zasadzie matrylokalizmu, według której para po zawarciu związku małżeńskiego zamieszkuje w pobliżu miejsca zamieszkania rodziny żony lub wręcz z jej rodzicami. Można więc założyć, że w wyniku przeprowadzki do dużego miasta w celu podjęcia nauki lub pracy, kobiety wstępując w związek małżeński decydują się na pozostawanie w dużym mieście ze względu na dogodniejsze warunki do zamieszkania.

Rozpatrując równocześnie saldo migracji w analizowanych miastach według struktury płci i wieku, widać, że w większości wyodrębnionych pięcioletnich grup wieku na ogół przeważały liczebnie kobiety. Największa bezwzględna przewaga kobiet w saldzie migracji wystąpiła wśród osób młodych (20-29 lat). W przypadku subpopulacji między 40. a 49. rokiem życia dysproporcje według płci były niewielkie. Tworzą ją osoby najczęściej będące w związkach małżeńskich, które wraz z rodziną przeprowadzają się na obszary podmiejskie, w wyniku po części zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych (m.in. zmian na rynku pracy), jak również urbanizacji tych terenów (tzw. suburbanizacji).

Relatywnie wyższa liczba w ubytku migracyjnym kobiet po 70. roku życia niż mężczyzn jest konsekwencją, dłuższego trwania życia pań. W przypadku tej subpopulacji występuje zdecydowana przewaga wdów. Zmieniający miejsce zamieszkania mężczyźni w tym wieku są najczęściej żonaci, a przewaga wdowców wśród seniorów zaczyna występować dopiero po 80. roku życia (NSP'2002). Odnotowany po utracie partnera wzrost obciążeń finansowych wynikających z koniecznością pokrywania w pojedynkę kosztów eksploatacji mieszkania i codziennego życia stanowi może w wielu przypadkach bodziec do przeprowadzki, zapewne najczęściej do dorosłych dzieci.

Podsumowanie

Ruch wędrowniczy jest procesem powodującym zmiany rozmieszczenia i charakterystyk ludności. W niniejszym opracowaniu omówiono migracje wewnętrzne w czterech największych miastach w Polsce. Jak wynika z przeprowadzonych porównań, Warszawa jest jedynym polskim miastem, które w ostatniej dekadzie charakteryzowało się tendencją wzrostową dodatnich sald migracji. W Łodzi od roku 2000 występuje ubytek migracyjny o coraz większych rozmiarach i natężeniu.

Obserwacja rozwoju procesów społeczno-gospodarczych w Polsce po roku 1990. pokazuje, że wielkie miasta rozwijają się szybciej od pozostałych mniejszych jednostek. Dotyczy to szczególnie Poznania, Warszawy i Wrocławia. Miasta te będąc atrakcyjnymi lokalizacjami biznesu i stwarzając dobre warunki życia, przyciągają nowych mieszkańców. Najsłabszy potencjał rozwojowy wśród badanych miast ma Łódź, którą cechuje stagnacja gospodarcza. Bez wątplenia bodźce ekonomiczne, wśród których znajdują się czynniki związane z sytuacją na rynku pracy, wpływają istotnie na ruch wędrowniczy ludności. Potwierdzają to obliczone w niniejszym opracowaniu wartości współczynników korelacji rang.

Należy zwrócić również uwagę na występującą selektywność migracji ze względu na wiek, płeć. Na skutek ruchu wędrowniczego wszystkie analizowane obszary miejskie „pozyskiwały” młodych migrantów (20-29 lat). Sytuacja ta z punktu widzenia rozwoju demograficznego tych obszarów jest zjawiskiem pozytywnym.

Przewaga liczebna kobiet w saldach migracji prowadziła i będzie prowadzić do podwyższenia wskaźników feminizacji ludności badanych miast.

Wzmoczona skłonność do przemieszczeń jest charakterystyczna dla pewnych okresów życia. Osoby, które osiągnęły wiek zdolności do pracy lub weszły w związek małżeński, na ogół opuszczają dom rodzinny. W zależności od wieku osób uczestniczących w ruchu wędrownym różne są przyczyny skłaniające do migracji. Dla osób młodych (20-29 lat) istotne znaczenie w decyzji migracyjnej ma czynnik edukacyjny, sytuacja na rynku pracy, czy zawarcie związku małżeńskiego. Wśród osób po 40. roku życia przeważają migracje uwarunkowane poszukiwaniem wyższego standardu życia, a czynnik edukacyjny nie jest brany pod uwagę podczas podejmowania decyzji migracyjnej. Na późniejszych etapach życia pogarszający się stan zdrowia i utrata współmałżonka stają się głównym motywem przemieszczeń.

W ostatniej dekadzie widoczny jest systematyczny wzrost liczby ludności przeprowadzającej się z wielkich miast na obszary wiejskie województwa, co jest wynikiem suburbanizacji. Przeprowadzki te dotyczą najczęściej osób z klasy średniej, które osiągają wysokie dochody, zaś coraz częściej na miejsce zamieszkania wybierają podmiejskie osiedla. W wyniku postępującej dynamicznie metropolizacji dużych ośrodków miejskich w Polsce, na co wskazuje szereg badań (Liszewski 2005; Markowski, Marszał 2006; Raźniak 2007; Mikulec 2008), można spodziewać się, że migracje z wielkich miast na ich obszary podmiejskie będą przebiegać równie intensywnie.

Literatura

- Bald K., Markowski T. (red.) (), *Wyzwania i problemy*, Biuletyn Polskiej Akademii Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa
- Gawryszewski A., 2005, *Ludność Polski w XX wieku*, Monografie nr 5, PAN IGiPZ, Warszawa
- Grochowski, M. 2004, *Suburbanizacja w poszukiwaniu lepszych warunków życia (przykład sfery podmiejskiej Warszawy)*, w: I. Jażdżewska, red., *Zróżnicowanie przestrzenne warunków życia w mieście (aglomeracji miejskiej)*, XVII Konwensatorium Wiedzy o Mieście, Łódź, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kałuża D. 2006, *Migracje seniorów w Polsce*, (w:) J. T. Kowaleski, red, *Ludzie starzy w polskim społeczeństwie w pierwszych dekadach XXI wieku.*, Łódź
- Liszewski S., 2005, *Delimitacja obszaru metropolitalnego Łodzi*, (w:) Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy, Bald K., Markowski T. (red.), Biuletyn PAN, Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, z. 215, Warszawa
- Markowski T., Marszał T., 2007, *Metropolie obszary metropolitalne metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, KPZK PAN, Warszawa
- Mikulec A., 2008, *Próba delimitacji obszaru metropolitalnego Łodzi na podstawie ruchu wędrownego ludności w latach 1989-2007*, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź

- Raporty na temat wielkich miast Polski. Łódź*, PricewaterhouseCoopers, dostępne na stronie www.pwc.com/pl
- Raporty na temat wielkich miast Polski. Poznań*, PricewaterhouseCoopers, dostępne na stronie www.pwc.com/pl
- Raporty na temat wielkich miast Polski. Warszawa*, PricewaterhouseCoopers, dostępne na stronie www.pwc.com/pl
- Raporty na temat wielkich miast Polski. Wrocław*, PricewaterhouseCoopers, dostępne na stronie www.pwc.com/pl
- Raźniak P., 2006, *Migration processes in Polish selected metropolitan areas in the years 2000-2005*, "Bulletin of Geography (Socio-Economic Series)", no. 8/2007
- Strzelecki Z., 1989, *Cykl życia rodziny a migracje*, SGPiS, Warszawa

Dorota Kałuża-Kopias

Migration processes in Łódź, compared to selected major cities in Poland

Abstract: In the history of migrations of large cities was very important. The hierarchical nature of the shipments, according to which large cities were characterized by positive net migration in relation to smaller cities, as well as rural areas, there was still the beginning of the transformation. From decade to decade the share of population influx into the country, in relation to the tide, he grew the fastest in the big cities.

The aim of this paper is to present a migration size of the population, in Łódź against cities such as Poznań, Warsaw and Wrocław.

The study was given a detailed analysis of inflow and outflow, and net migration in 2000-2008. Also presents the demographic structure of those involved in the migration.

The data presented in the article shows that in Łódź since 2000, there is loss of migratory populations of increasing size and intensity. From the analyzed cities only Warsaw upward trend of positive migration balance. The movement of all analyzed migration urban areas, attract young migrants (20-29 years). In the last decade is shown a systematic increase in the number of people moving from big cities to rural areas the province, as a result of suburbanization.

Observing the development of socio-economic processes in Poland after 1990. and the course of migration, you see the impact of incentives on the economic trends of population movements.

Key-words: migration, large cities, demography